

Rivojlanayotgan davlatlardagi iqtisodiy muammolar va ularning yechimida inson kapitalining roli

K. A. Oatanov

Xalqaro Innovatsion Universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada inson kapitali kontseptsiasining umumiy nazariyasi hamda Rivojlanayotgan davlatlar duch kelayotgan zamonaviy iqtisodiy muammolarga Inson Kapitalidan foydalanib echim topish masalalari yoritilgan. Ta'lim, o'qitish va farovonlikka yo'naltirilgan investitsiyalar ijobiy iqtisodiy va ijtimoiy natijalar berishini tan olgan holda, kontsepsiya odamlarning qimmatli aktivlar sifatida dinamik va rivojlanayotgan tabiatini ta'kidlaydi. Inson Kapitalining iqtisodiy rivojlanish kontekstida innovatsiyalar, samaradorlik va umumiy farovonlikni ta'minlashdagi hal qiluvchi roli ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: Inson Kapitali, Iqtisodiy o'sish. Iqtisodiy samaradorlik turg'unligi, daromadlar tengsizligi, Ijtimoiy farovonlik.

Bugungi kunda rivojlanayotgan davlatlar iqtisodiyoti ishlab chiqarishning turg'unligi, daromadlar tengsizligi va sekin iqtisodiy o'sish kabi muammolar biln yuzlashmoqda. Ayniqsa bu holat 2020 yilgi pandemiyadan so'ng tobora aniqroq ko'zga tashlanmoqda. Aksar rivojlanayotgan davlatlarning tabiiy resurslarga boyligi, arzon ishchi kuchining kop'ligiga qaramasdan bunday muammolarga hali ham duch kelayotgani, iqtisodiy qiyinchiliklarning asl sababi mo'l tabiiy resurslarda yoki arzon ishchi kuchida emas, balki Shu davlatlarda Inson Kapitalining sifati va miqdori yetarlicha emasligida ekanligini ko'rsatadi.

Ma'lumki Inson kapitali deganda aholi yoki shaxslarning umumiy ko'nikmalari, bilimlari, qobiliyatlari, tajribalari va fazilatlarini tushuniladi. U odamlarning iqtisodiy samaradorligi va jamiyat farovonligini oshirish uchun umumiy salohiyatga hissa qo'shadigan nomoddiy aktivlarni ifodalaydi. Inson kapitali odamlar nafaqat mehnat sarfi, balki ijobiy iqtisodiy va ijtimoiy natijalar berish uchun ishlab chiqilishi va investitsiya qilinishi mumkin bo'lgan qimmatli aktivlar ekanligini ham ko'rsatadi.

Inson kapitali tushunchasi zamonaviy adabiyotlarda XX asrning o'rtalaridan boshlab qo'llanila boshlagan. Inson Kapitali bo'yicha muhim ishlardan biri Gari Bekkerning "Inson kapitali: ta'limga maxsus nazar: nazariy va empirik tahlil" (1964) asaridir. Ushbu kitobda Bekker ta'lim va ta'limga investitsiyalar jismoniy kapitalga investitsiyalar bilan o'xshashligini va odamlar inson kapitalini qo'lga kiritish orqali o'z samaradorligi va daromad salohiyatini oshirishi mumkinligini ta'kidlaydi.

Yana bir muhim ishlardan biri - Teodor Shultsning inson kapitali bo'yicha ishi, xususan, uning "Inson kapitaliga sarmoya" (1961) maqolasi. Shults ta'lim va ta'limning insonlar mahsuldorligini oshirishdagi rolini ta'kidlaydi va inson kapitali iqtisodiy o'sishning asosiy hal qiluvchi omili ekanligini ta'kidlaydi. Uning fikrlari ta'lim, malaka va iqtisodiy rivojlanish o'rtasidagi bog'liqlikni tushunishga yordam berdi.

Ushbu asosiy ishlarga qo'shimcha ravishda, Inson Kapitali bo'yicha zamonaviy tadqiqotlar texnologik o'zgarishlarning ko'nikmalarga bo'lgan talabga ta'siri, innovatsiyalar va tadbirkorlikdagi inson kapitalining roli, inson kapitali va daromadlar tengsizligi o'rtasidagi munosabatlar kabi mavzulardagi ishlar ham Inson kapitalining Iqtisodiy rivojlanishga muhim ta'sir etishini ta'kidlaydi. Jeyms Xekman, Erik Xanushek va Klaudiya Goldin kabi iqtisodchilarning tadqiqotlari iqtisodiy natijalarni shakllantirishda inson kapitalining ahamiyati haqidagi tushunchamizni yanada kengaytiradi.

Inson kapitali tarkibiga nimalar kirishi tahlil etilar ekan, uning iqtisodiy rivojlanishga naqadar chuqur ta'sir ko'rsatishi yaqol namoyun bo'ladi. Inson kapitalining tarkibiy qismlariga quyidagilar kiradi:

- ◆ Ta'lim: Shaxslar boshlang'ich, o'rta va oliy ta'lim, kasbiy ta'lim va butun umr davomida uzluksiz o'rganishni o'z ichiga olgan rasmiy va norasmiy ta'lim tajribasi.
- ◆ Malakatlar va treninglar: O'quv dasturlari, ish joyidagi tajribalar va shaxsning vazifalarni samarali bajarish qobiliyatini oshiruvchi ko'nikmalarni rivojlantirish tashabbuslari orqali olingan maxsus ko'nikmalar.
- ◆ Salomatlik va farovonlik: Shaxslarning jismoniy va ruhiy salomatligi ularning unumdorligi.
- ◆ Tajriba va malaka: Ish tajribasi, professional tajriba va turli qiyinchiliklarga duchor bo'lish orqali olingan amaliy bilimlar.
- ◆ Kognitiv va kognitiv bo'lmagan qobiliyatlar: Tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va ijodkorlik kabi intellektual qobiliyatlar, shuningdek, hissiy intellekt va ijtimoiy ko'nikmalar kabi kognitiv bo'lmagan qobiliyatlar.
- ◆ Ijtimoiy va madaniy kapital: Madaniy xabardorlik, ijtimoiy aloqalar va turli jamoalar ichida hamkorlik qilish qobiliyati.

Ayni paytda Rivojlanayotgan davlatlar duch kelayotgan iqtisodiy muammolarni Insonlardagi yuqorida sanab o'tilgan bilim, ko'nikma, tajriba, malakalarning noqisligi, ya'ni bir so'z bilan aytganda Inson Kapitalining etishmasligi bilan bog'liq:

Rivojlanayotgan davlatlar yuzlashayotgan iqtisodiy muammolarning asosiylari sifatida quydagilarni e'tirof etishimiz mumkin:

1. Iqtisodiy samaradorlikning turg'unligi: Malakali va yaxshi o'qitilgan ishchilarning etishmasligi samaradorlikning turg'unligiga olib keladi. Insoniy malaka va bilimlarni doimiy

ravishda takomillashtirmasdan, sohalar Iqtisodiy rivojlanish omili bo'lgan yangi texnologiyalarni o'zlashtirishi va samaradorlikni oshirishi jadal o'zgarib borayotgan raqamli davrda imkonsiz hisoblanadi.

2. Daromadlar tengsizligi: Ta'lim va malaka oshirish imkoniyatlaridan tengsiz foydalanish daromadlar tengsizligiga sabab bo'ladi, hamda turli darajadagi Inson Kapitaliga ega bo'lgan ishchi kuchi daromadlardagi nomutanosiblikka olib keladi, ijtimoiy harakatchanlikni cheklaydi va iqtisodiy bo'linishlarni kuchaytiradi.

3. Iqtisodiy o'sishning sekinligi: Inson Kapitali darajasi past bo'lgan mamlakatlarda ko'pincha sekinroq iqtisodiy o'sish kuzatiladi. Ko'nikma va bilimga ega bo'lmagan ishchi kuchi innovatsiyalar, texnologik taraqqiyot va global bozorda sanoatning umumiy raqobatbardoshligiga to'sqinlik qiladi.

Yuqoridagi muammolarni bartaraf etish bevosita Inson kapitaliga investitsiya kiritish va uni rivojlantirish bilan bo'g'liq bo'lib, Rivojlanayotgan davlatlar o'zlaridagi Inson kapitali salohiyatini oshirishda ko'zlangan maqsalariga erishganlarida keltirilgan iqtisodiy muammolar quyidagi shaklda bartaraf etilishi ta'kidlanadi:

- Ta'lim va o'qitish dasturlari orqali Inson Kapitaliga sarmoya kiritish ishchi kuchining malakasi va bilimini oshiradi. Ko'proq malakali ishchi kuchi yangi texnologiyalarni o'zlashtirish va ish unumdorligini oshirish orqali turg'unlik muammosini bartaraf etadi. Natijadi iqtisodiy samaradorlik o'sishi kuzatiladi.

- Sifatli ta'lim va malaka oshirish imkoniyatlaridan teng foydalanishni ta'minlash malakali va malakasiz ishchi kuchi o'rtasidagi tafovutni bartaraf etishga yordam beradi. Bu, o'z navbatida, mehnat bozorida insonlarga yanada teng sharoit yaratib, daromadlar tengsizligini kamaytirishga yordam beradi.

- Yaxshi ma'lumotli va malakali ishchi kuchi innovatsiyalarni rag'batlantiradi va iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi. Inson Kapitaliga investitsiyalar raqobatbardosh ishchi

kuchining ko'payishiga olib keladi, investitsiyalarni jalb qiladi va sanoatning rivojlanishiga imkon beradi va shu bilan sekin iqtisodiy o'sish muammosini hal qiladi.

- Tez rivojlanayotgan global iqtisodiyotda Inson Kapitali yuqori bo'lgan shaxslar ko'proq moslashadi. Ular o'zgaruvchan mehnat bozorlarida harakat qilishlari, yangi ko'nikmalarni o'rganishlari va moslashuvchanlikni talab qiladigan tarmoqlarga hissa qo'shishlari mumkin, bu tezkor texnologik taraqqiyot bilan bog'liq iqtisodiy muammolarni yumshatadi.

- Inson Kapitalini rivojlantirish faqat iqtisodiy natijalar bilan bog'liq emas; ijtimoiy taraqqiyotga ham hissa qo'shadi. Yaxshi ma'lumotli va malakali aholining fuqarolik faoliyati bilan shug'ullanishi, ijtimoiy hamjihatlikni rag'batlantirish va jamiyatning umumiy farovonligiga ijobiy hissa qo'shish ehtimoli ko'proq bo'ladi.

Xulosa qilib aytganda, Inson Kapitali Rivojlanayotgan davlatlardagi zamonaviy iqtisodiy muammolarni hal etishda asosiy harakatlantiruvchi omil hisoblanadi. Ta'lim, o'qitish va malaka oshirishga sarmoya kiritish o'zgarishlarga moslasha oladigan, innovatsiyalarni rag'batlantiradigan va barqaror iqtisodiy o'sishga hissa qo'shadigan ishchi kuchini rivojlantirish uchun zarurdir. Inson Kapitalining ahamiyatini tan olish shaxslarning imkoniyatlarini kengaytiradigan va mamlakatning iqtisodiy farovonligi poydevorini mustahkamlaydigan siyosat va tashabbuslarni yaratish uchun juda muhimdir.

Inson kapitali dinamikdir va uni ta'lim, o'qitish, sog'liqni saqlash va shaxsiy hamda kasbiy rivojlanishning boshqa shakllariga investitsiyalar orqali oshirish mumkin. Inson kapitalining ahamiyatini e'tirof etish iqtisodiy rivojlanish bo'yicha munozaralarning markaziga aylanadi, chunki u innovatsiyalar, mahsuldorlik va shaxslar va jamiyatlarning umumiy farovonligida hal qiluvchi rol o'ynaydi.

Foydalanilgan manbalar ro'yxati:

1. Sylvia R. Bagley "Inson kapitali bo'yicha qo'llanma", 2018.
2. Tomas Piketti "XXI asrda kapital", 2013.
3. www.worldbank.org
4. www.oecd.org